

(str. 132) zní však druhá věta takto: »Spolupůsobnost presidenta republiky má tu zpravidla povahu pouhého úkonu osvědčovacího, resp. vyhlášovacího (promulgačního)«.

Oproti důvodové zprávě je tu tedy zdůrazněn též úkon osvědčovací. Dlužno ovšem uznati, že Hoetzlův doplněk netýká se speciálně úpravy podle naší ústavní listiny, nýbrž že jest zcela všeobecný. Zajímavé je však, že Hoetzel mluví tu o úkonu osvědčovacím jako o úkonu rozdílném od úkonu promulgačního, ježto právě klade slovo »promulgačního« do závorek za slovo »vyhlášovacího«. Má tím býti zdůrazněna totožnost úkonu vyhlášovacího a promulgačního? V žádném případě nelze však ztotožňovati úkon osvědčovací s úkonem vyhlášovacím, což zajisté ani Hoetzel nečiní. Má-li však Hoetzel v cit. článku za to, že promulgace je jen cizí výraz pro »vyhlášení«, pak chápe tu promulgaci podstatně jinak než ve shora cit. výroku v »Právniku«, kde chápe promulgaci nesporně ve smyslu »osvědčení«.

Naprosto určité je však stanovisko Hoetzlovo vyjádřené v článku „*Ústavní listina československé republiky*“ ve Sborníku věd právních a státních, XX, 1920, str. 14. Tu praví Hoetzel: »*Na jednu věc bych rád na tomto místě upozornil. Podpisy presidenta republiky a ostatních funkcionářů uvedených v § 51 úst. list. mají osvědčiti, že publikovaný zákon byl opravdu usnesen Národním shromážděním podle ustanovení ústavní listiny. Jestliže by se však stalo, že by publikovaný zákon se nekryl s usnesením Národního shromáždění — a takový případ už opravdu se stal! — bude přece takový zákon platiti už proto, že není v naší republice orgánu, který by mohl takový zákon v tomto směru přezkoumávati...*“

Srovnáme-li tyto výroky s *Nézarovou* charakteristikou aktu promulgačního »*La promulgation répond... à la nécessité de faire vérifier la régularité constitutionnelle d'une loi, votée par deux assemblées, par une autorité publique distincte, qui doit constater que toutes les formes constitutionnelles ont été suivies par le Parlement, que le texte qui lui est transmis pour être promulgué est bien celui adopté par les deux Chambres et qu'il y a identité absolue entre le texte voté par une Chambre et celui voté par l'autre assemblée*«,¹¹ shledáváme, že výrok Hoetzlův dává nepochybným způsobem podpisu presidenta republiky na zákoně význam aktu promulgačního. Činitelé uvedení v § 51 osvědčují podle H., že publikovaný zákon byl opravdu usnesen podle ustanovení ústavní listiny. Nejen tedy usnesen Národním shromážděním (pravost textu) — toto osvědčení má čeliti případu, na nějž naráží H. v druhé větě citovaného výroku — nýbrž také, že zákon byl usnesen Národním shromážděním »podle ustanovení ústavní listiny« (legalita řízení).

Nezáleží tedy na tom, že ústavodárce nepojal do ústavy slovo »promulgace«. Pojmenování instituce není rozhodující. Stačí, že ústavodárce zavedl instituci podpisování zákonů, kterou se osvědčuje, že usnesení zákona Národním shromážděním stalo se podle ustanovení ústavní listiny. Tím učinil ústavodárce totéž, jako kdyby výslovně prohlásil, že president republiky promulguje zákony.

JAROSLAV VOZKA. VILENSKÝ PROBLÉM.

Uplynulo téměř deset roků od závěrečného zasedání mírové konference, na níž byla likvidována světová válka. Usneseními této konference jistě bylo odstraněno mnoho zla a bezpráví, mnoho dalekosáhlých problémů bylo vyřešeno v zájmu spravedlnosti, avšak přesto mnoho sporných otázek zůstalo nerozřešeno, z nichž některé vzbuzují vážné obavy o zachování míru v budoucnu. Nejvíce nejistoty je nakupeno ve východní Evropě. Dosud otevřený je problém bessarabský stejně jako otázka

¹¹ *Nézar* v doplňcích k *Esmeinovu* dílu »*Éléments de droit constitutionnel*, II., str. 68, pozn. 24, 1921.

východních hranic Německa a Polska. Nejvážnějším je však spor Litvy s Polskem o území Vilenské. Tu jde o případ, v němž není naděje, že by v dohledné době byl odklizen diplomatickou cestou, spor, který je životním problémem jedné ze sporných stran. Je sice pravda, že mezi mnohými státy po světové válce zůstalo nebo vzniklo dosti disharmonií, avšak nikde jich není zkoncentrováno tolik, jako mezi Polskem a Litvou. Poměr mezi těmito státy nelze kvalifikovati jen jako napiatý, nýbrž jako zcela nepřátelský. Mezi Litvou a Polskem nejen není oficiálních styků. Obě země jsou odděleny čínskou zdí: hranice jsou úplně uzavřeny, pohraničí jsou přeplněna vojsky, mezi nimiž občas dochází k potyčkám a k srážkám. Příčinou toho je otázka vilenská, jejíž vývoj budeme sledovati v tomto článku.

Vilno hrálo od nepamětných dob důležitou úlohu v dějinách litevského státu. Již po svém založení Vilno se stalo hlavním sídlem litevských panovníků. Vilno mimo to bylo hlavním duševním střediskem celého litevského národa. Nepřekvapovalo tudíž, že když byla dne 16. února 1918 prohlášena samostatnost litevského státu, že již v tomto prohlášení bylo výslovně označeno Vilno jakožto hlavní město samostatného státu. Ve Vilně sídlila státní rada (Taryba), odtud se dirigovala veškerá státní administrativa mladého státu.

Netrvalo však ani rok, co Vilno bylo po prvé na čas vyrváno od Litvy. V předvečer tříkrálový 1919 ruští bolševici podnikli útok na integritu Litvy a za pomoci německé soldatesky, setrvavší ještě v zemi, zmocnili se Vilna, v němž se pokusili vyhlásiti republiku rad. Pokus tento ztroskotal a již 20. dubna 1919 bolševici byli Poláci z Vilna vytlačeni a Vilno zůstalo v moci Poláků až do 15. června 1920.

Toto obsazení Vilenska nepřekvapilo. Poláci dlouho před tím agitovali na mezinárodním fóru pro připojení Litvy k Polsku a tentokrát naskytl se jim vhodný okamžik. Poláci pod záminkou boje proti bolševikům obsadili hlavní část Litvy, která vlastně stála s nimi na jedné linii proti bolševickému nebezpečí. Tímto nepřátelským činem nastal vlastně válečný stav mezi oběma státy, z kterého jenom těžili bolševici. Tímto činem byl porušen Wilsonův program, podle něhož podmínkou míru s centrálními mocnostmi jest vytvoření samostatné Polsky, »která bude zahrnovati území obývané naprosto nesporně obyvatelstvem polským«.

Předseda litevské delegace na mírové konferenci 29. dubna 1919 protestoval proti obsazení Vilenska, uvědomil velmoci o svém návrhu vzájemné dohody obou států učiněné v době náporu bolševiků Polsku, podle níž Polsko se zavázalo uznati Litvu jako samostatný stát a respektovati suverénní práva státu litevského až do té doby, kdy budou vyřešeny mírovou konferencí. V případě odmítnutí této dohody, Litva je nucena považovati vojenské oddíly vniklé na litevské území za nepřátele.

Dne 13. června 1919 zástupce Litvy Voldemaras notou Nejvyšší radě spojenců žádal vlády dohodových mocností, aby vyzvaly Polsko, aby toto zastavilo nepřátelské vpády proti litevskému území (okupovali již okres Kaišedariai a Alytus), jež nemají žádný vztah s bojem proti bolševikům a zároveň požadoval, aby byla stanovena prozatímní demarkační čára mezi armádou litevskou a polskou. Dne 18. června šéf francouzské vojenské mise v Kaunasu, plukovník Reboul stanovil čáru, přetínající hranici pruskou napravo od čáry Lyck-Augustowo, při čemž toto připadlo Polákům. Čára táhla se podél průplavu Sopolkin, šla k Rotnizta, na jih od Orany, pak šla souběžně se železniční nádraží Orany—Vilno—Dvinsk; území 5 km na západ od této čáry připadlo Polsku. Dále demarkační čára šla k Kosachizně. Ačkoliv toto prozatímní rozhraničení bylo velmi nevýhodné pro Litvu, neboť ponechávalo Vilno a Grodno (Gardinas) v rukou polských, litevská vláda notou z 23. června 1919 vyslovila »srdečně díky vládám dohody, že vyhověly jejím přáním«.

Avšak Poláci se záhy dopouštěli přehmatů, porušivše několikrát demarkační čáru, stanovenou spojenci. Tak 11. července vrchní velitel spojeneckých armád Foch, podle instrukcí daných Nejvyšší radou Spojenců, vyzval polskou vládu, aby v nejkratší možné lhůtě stáhla oddíly na jih od této čáry. Nejvyšší rada byla nucena 27. července 1919 stanoviti novou čáru demarkační, zvanou maršála Foche, která dovoluje Polákům obsaditi větší pruh litevského území. Dne 30. srpna 1919 Voldemaras v notě

Nejvyšší radě Spojenců ukazuje, že chování Poláků je nejen málo upřímné, ale dokonce nepřátelské, že přes to, že Nejvyšší radou byla Polsku dána téměř polovina Litvy s dřívějším hlavním městem Vilnem, mnohokrát polské oddíly pronikaly do vnitrozemí Litvy, že v území obsazeném zavádí proti předchozím ujednáním civilní administrativu polskou, že potlačují tamější nepolské národnosti a opět odmítá snahy Poláků po unii s Litvou, »jež by znamenala ztročení Litvy, udušení jejího národního života. Pro Litvu by byla symbolem sebevraždy.« »Litva s hrůzou vzpomíná na 120letou nadvládu ruskou, a nepřeje si v budoucnosti sloužiti za průchod mezi Ruskem a Německem«.

Zásadní obrat v otázce vilenské způsobila válka rusko-polská, v níž Litva dne 27. srpna 1920 prohlásila přísnou neutralitu, jsouc vázána před tím mírovou smlouvou uzavřenou mezi Ruskem a Litvou 12. července 1920. Touto moskevskou smlouvou »uznána bez výhrad nezávislost a svrchovanost litevského státu se všemi právními důsledky, plynoucími z tohoto uznání« a Rusko se »odřeklo dobrovolně navždy suverenních práv na národ litevský a jeho území« a to včetně Vilenska. Dva dni nato vtáhli do Vilna bolševici, 15. července pronikly do Vilna litevské oddíly, které však byly nuceny ustoupiti. Dne 28. srpna litevské pluky opět ovládly Vilno, načež Poláci kategoricky požadovali odvolání litevských vojenských oddílů z území za demarkační čarou 18. července 1919. Tomu Litva nemohla vyhověti z těchto důvodů: 1. že by dobrovolné odstoupení litevského území, jež je již v moci litevského státu, bylo porušení neutrality vůči Rusku. 2. vláda litevská nepokládá za možné postoupiti cizí moci území, jež považuje za nepopiratelně náležející k Litvě. Poněvadž si přeje ukončení dalšího krveprolévání a přátelské styky s Polskem, navrhuje přímé jednání mezi oběma státy. Polsko jsouc donuceno těžkou situací vojenskou, Rusové stáli totiž téměř před Varšavou, přijalo tento návrh za těchto podmínek: »Tato vyjednávání nebudou míti za účel určiti novou demarkační čáru, hranici mezi Polskem a Litvou v území bývalé gubernie suvalské, již určenou 8. prosince 1919 Nejvyšší radou«. Za druhé, že Litva se zavazuje k naprosté neutralitě ve válce polsko-ruské, že »vláda polská považovala by za porušení neutrality, kdyby rudá armáda používala litevské území za vojenskou basí nebo za průchod svých oddílů.« Zároveň Polsko navrhuje za místo jednání Kalvarju. Toto jednání však nevedlo k pozitivnímu výsledku, Polsko předneslo svou stížnost Společnosti národů a Litva projevila souhlas s předložením sporných věcí polsko-litevských Společnosti národů a pověřila profesora Voldemarase zastupováním v tomto sporu.

Společnost národů zabývala se systematicky otázkou vilenskou od konce září 1920, kdy polská vláda předložila stížnost na Litvu, viníc ji z hrubého porušení neutrality. Zástupce Belgie Paul Hymans podal zprávu na zasedání Rady Společnosti národů 20. září 1920 o celém sporu polsko-litevském, načež přijata resoluce, podle níž se požaduje zastavení nepřátelství, dále, aby vláda litevská přijala demarkační čáru, se zárukou všech teritoriálních práv, stanovenou 8. prosince 1919, závazek odvolati své oddíly na západ od této čáry. Polská vláda se zavazuje, za války polsko-ruské, respektovati neutralitu území okupovaného Litvou na východ od této demarkační čáry, za předpokladu, že neutralita bude respektována i se strany sovětů. Dne 4. října 1920 přijela do Suvalků kontrolní komise Společnosti národů, vedená plukovníkem Chardignym, jež stanovila prozatímní demarkační čáru, jež se ztotožňovala s čarou 28. prosince 1919 od německé hranice až k ústí Igoriky do Němenu, podél Němenu k ústí Uciehy do něho (10 verst na jih od Maretsche). Dále stanovila tato komise, že obě vlády, litevská i polská, vyklidí pásmo 6 km od demarkační čáry, aby se předešlo veškerým incidentům. Tato demarkační čára přiznávala Vilno Litvě.

Za napiatého poměru obou států došlo ještě k jedné vzájemné konferenci, a to z návrhu Polska, v Suvalkách ve dnech 30. září až 7. října 1920, na níž byla uzavřena konvence, již stanovena demarkační čára, kterou Litvě bylo přičteno Vilno. Demarkační čára tato šla od hranic Východních Prus až k soutoku Čarna Hanča s Němenem, čára totožná s čarou ustanovenou rozhodnutím nejvyšší rady z 8. prosince 1919. Pak šla podél Němenu až k ústí Grave, pak až k linii Meretch—Rotniza, potom k soutoku Szroblisu Smeredtchankou podél této až k vtoku do Derechnitzy, ponechávajíc obec Salo-

vartsy na litevské straně a Molodubno polské, podél Derechnitzy až k trati Vilna—Orany, sotva 2¹/₂ km na východ od nádraží Orany, potom podél cesty Bartele, Kucije Novi Dvor Eichilki, Podzitwa, Horodenka a nádraží Bastouny, ponechávajíc tuto cestu a nádraží v rukou polských. Tou měrou, jak postupně nepřátelství oddílů polských a litevských bude přestávati, čára nesmí býti překročována pod žádnou záminkou, kterékoliv smluvní strany. Avšak tato čára nesmí zabraňovati rolníkům vzdělávati role nacházející se za ní. Ustanovení demarkační čáry v bývalé gubernii suvalské postupuje se kontrolní komisi SN. Další části smlouvy jednaly o ukončení nepřátelství, o nádraží Orany, o obapolné výměně vězňů.

Mezitím co bylo v Suvalkách vyjednáváno, polské oddíly útočily proti litevským v Oraně a zmocnily se tohoto místa. Polské oddíly přes uzavřené příměří dne 6. října, o desáté hodině ranní, v tomto obvodu vrhly se na obrněný vlak odjíždějící z Orany tohoto dne v deset hodin a útočily na odpočívající oddíly litevské v Dieksche a Bortele. Polská armáda postupovala směrem od Lidy k Vilně, dospěvši až k Jaszhuny, 30 km na jih od Vilna, o čemž podle sdělení polského ministra zahraničních věcí Sapiehy. »generální štáb nemá žádných zpráv o tom a že nedal rozkaz k podobné akci«.

Den po ujednání suvalské smlouvy generál Želigowski, nedbaje všech slibů a závazků polské vlády, po krvavých bojích zmocnil se Vilna. Tento skutek, přičítíc se všem mezinárodním zvyklostem, vyvolal ostrý protest Litvy a nevoli na celém mezinárodním fóru. Litvané tušili, že Poláci poruší svá prohlášení. Voldemaras v dopise ze dne 8. října 1920 předsedovi rady společnosti Léonu Bourgeoisovi výslovně napsal: »Litevská vláda pozoruje, že Poláci přes své slavnostní sliby nezmocniti se Vilna pokoušejí se ho dobýti. Jejich pochod k Vilnu nemůže míti jiný cíl tím spíše, že podepsali příměří s Rusy 5. října.« Vskutku již 9. října Poláci byli již 15 km na jih od Vilna, využivše nepřítomnosti kontrolní komise SN k velké ofenzivě proti Vilnu. Pod tlakem početně silnějších oddílů polských Litvané byli donuceni po krvavých bojích a zoufalé obraně ustoupiti do Vilna a ještě téhož dne vydati je vojenské přesile polské.

Po tom neslýchaném činu Poláků předseda rady SN Léon Bourgeois protestoval v oficiální notě ze dne 14. října delegátu Polska u SN Paderewskému slovy: »Okupace Vilna je tudíž porušením závazku vůči radě SN. Jestliže Vilno nebude vyklizeno v krátké lhůtě, rada byla by nucena naléhavě se sejítí, aby řešila situaci, již pokládá za vážnou.«

Polská vláda oficiálně prohlásila 14. října 1920, že nemá s akcí generála Želigovského nic společného a o něm prohlásila, že jako velitel divise litevsko-běloruské »přerušil veškerý kontakt s armádou polskou a že činy polských důstojníků považuje za těžké porušení vojenské kázně«, že »násilná okupace Vilna a jeho území cizími oddíly jakýmikoliv musí býti Polskem považována za útok na svobodné rozhodování obyvatelstva, útok, proti kterému jest nucena energicky protestovati«. V prohlášení ze dne 19. října 1920 polská vláda prohlašuje, že »lituje, že neposlušnost jedné části oddílů vedených generálem Želigovským právě zkalila všeobecné přání ukončiti litevsko-polský spor po dobrém. Obyvatelstvo Vilna a polští vojáci původem z území vilenského, vzbouřivší se proti svému vedení, jsou třetím faktorem objevivším se ve sporu, za nějž polská vláda nemůže vzítí zodpovědnost«.

Těžko jest věřiti opravdovosti prohlášení polské vlády, jež na jedné straně zřiká se odpovědnosti za činy neukázněných jedinců, na druhé udržuje permanentní styky s nimi a všeobecně je podporuje. Není správné její tvrzení, že obsazení Vilenska bylo provedeno litevsko-běloruskými oddíly, nýbrž pravidelnou polskou armádou, vedenou polským generálem Želigovským, jež byla zásobována i po dobytí Vilenska válečným materiálem a doplňována vojenskými posilami.

Dopisovatel pařížského Times dosvědčil 25. října 1920, že mezi varšavskou vládou a »vzbouřenci« byla úzká spolupráce. Proto akce generála Želigovského proti Litvě byla vlastně válkou, vedenou Polskem. Okupační oddíly generála Želigovského ve Vilně utvořily »nezávislou« střední Litvu, jež si vzala za cíl »uskutečniti sebeurčení obyvatelstva Vilenska«, ve skutečnosti připojení Litvy nebo valné části její k Polsku.

Sporem litevsko-polským se nato zabývala ve svém osmém neveřejném zasedání dne 20. října 1920 rada SN. Litva navrhla, aby v případě vilenském bylo použito 16. článku paktu SN. Zejména anglický zástupce Balfour zdůraznil, že přítomnost ozbrojené moci bude vždy nebezpečím pro upřímnost plebiscitu a odmítl výklad polského delegáta. V 9. zasedání Hymans navrhl, aby spor vilenský se rozřešil plebiscitem za vedení a kontroly SN, za předpokladu, že armáda Želigowského bude rozpuštěna. Voldemaras prohlásil, že litevská vláda proti tomuto návrhu nemá žádných námitek.

Na schůzi rady dne 28. října 1920 podal Hymans konkrétní návrhy na řešení sporu, jež 6. listopadu přijala Litva, následujícího dne i Polsko. Podle Hymansova návrhu rozhodování obyvatelstva se bude dít pod ochranou a kontrolou Společnosti národů, jímž obyvatelé sporného území na východ od čáry stanovené 8. prosince 1919 budou moci se svobodně rozhodnouti o svém připojení k Polsku nebo k Litvě. »Rada SN vymezí rozsah a hranici tohoto území, stanoví modalitty a datum lidového hlasování.«

Provedením direktiv daných SN byla pověřena kontrolní komise skládající se z A. H. Keenana, C. Bergera a Chardignyho. Tato 30. listopadu 1920 stanovila hranice neutrálního pásma mezi armádou litevskou a oddíly generála Želigowského. Proti podmínkám příměří uzavřeného 29. listopadu Poláci poslali do Vilna nové oddíly a válečný materiál ze zázemí. Dne 22. prosince 1920 dokonce generál Želigowski vyhlásil mobilisaci na území jím ovládaném a vskutku plukovník Chardigny telegraficky potvrdil, že generál Želigowski prohlásil všeobecnou mobilisaci, ač připomíná, že většina obyvatelstva zůstala v celé akci nepřátelskou. Mezinárodní komise naléhala velmi energicky na polskou vládu, aby rozpustila zmobilisované oddíly, ale bezúspěšně. V notě L. Bourgeoise Paderewskému dne 26. prosince 1920 rada SN si vyhrazuje právo užití všech prostředků, jež bude považovati za užitečné pro odzbrojení nebo evakuaci sil generála Želigowského, že »bylo by nepřijatelné, aby vláda polská očekávající příjezd mezinárodních oddílů strpěla, aby generál Želigowski zvětšoval síly, jimiž nyní disponuje«. Léon Bourgeois požadoval, aby polská vláda veřejně prohlásila, že neschvaluje mobilisaci prováděnou generálem Želigowským a že užije všech prostředků, aby rozhodnutí SN bylo realizováno. Telegramem ze 6. ledna 1921 polská vláda sdělila, že »rada může počítati s její mravní podporou k docílení svolení generála Želigowského k všem opatřením směřujícím k odzbrojení, rozpuštění nebo odvolání jeho oddílů«.

Ale ani tentokrát polská vláda nemyslíla to doopravdy. Generál Želigowski nejen že neučinil nejmenšího krůčku k odzbrojení, nebo snad k návratu do Polska, ale plnou parou pracoval k anektování Vilenska Polskem. V lednu 1921 vyhlásil svolání sněmu složeného z volených poslanců, ne však jen území okupovaného jeho oddíly, ale i obyvatelstvem okrsků držených armádou polskou (Grodno, Lida a j.). Šéf generálního štábu Želigowského prohlásil, že mobilisace armády jest odročena, že odvody ročníků 1897 a 1898 obdrží dovolenou až do 1. dubna 1921 a že ročníky 1900, 1899 a 1898 za volební kampaně zůstanou v aktivní službě. Poláci učinili tak proto, aby ročníky na »dovolené« mohly hlasovati, třebaže se to přičilo usnesení SN, jež výslovně vylučovala armádu z osudu tohoto území. (Resoluce rady SN dne 20. října 1920).

Spor litevsko-polský objevil se na fóru SN opět na 12. zasedání její rady 24. února 1921, na níž Léon Bourgeois navrhl slyšení členů mezinárodní komise plebiscitní. Plukovník Chardigny referoval o nesnázích se strany Polska, pokud se týče snížení počtu vojska Želigowského, pak navrhl, jak by se měl plebiscit prováděti. Na dotaz Balfourův odpověděl: Oddíly generála Želigowského jsou v rukou polského generálního štábu, jedná-li se o útok bolševické armády, ale když se jedná o odpor radě SN jsou v rukou generála Želigowského. Rovněž na 14. zasedání rady SN 1. března 1921 přišla otázka vilenská na přetřes. Chardigny opět zdůraznil, že po uzavření příměří mezi litevskou armádou a generálem Želigowským byly činěny zejména s polské strany nájezdy do neutrálního pásma. Při jednání dále objevil se četné obtíže způsobené oběma stranami. Polsko bylo pro okamžitý plebiscit, Litva namítala, že jest zapotřebí pevných záruk, aby plebiscit se mohl konati bez nátlaku a navrhovala, aby

se tak stalo, až bude vliv násilné propagandy prováděné generálem Želigowským odstraněn a navrhuje tudíž praktičtější, rychlejší a ekonomičtější cestu, totiž arbitráž. Léon Bourgeois ve své situační zprávě zdůraznil, že polská vláda přijala by plebiscit jen v naději, že by se uskutečnil pouze za podmínek, které by sama připravila a které by byly příznivé. Odpor polské vlády k snížení vojenských sil generála Želigowského byl tak zjevný, že rada ze dne 20. prosince musila sáhnouti k ostřejšímu zákroku. Bourgeois připomenul, že i se strany Litvy byly činěny překážky k rychlejšímu vyřízení sporu. Námitka tato nebyla však dosti odůvodněna, neboť Litva chtěla jen pevných záruk naprosté objektivity, zejména pak odvolání vojenských oddílů polských z tohoto území. Posléze rada Společnosti Národů dne 3. března 1921 v resoluci přijaté konstatovala, že »obě strany cele trvající na přijaté resoluci z 28. října tvoří překážky, jež měsíc od měsíce zdržují provedení, opětovanými výhradami a námitkami co se týče Litvy a zdlouhavostí při snižování počtu vojska generála Želigowského pokud se týče Polska, dále že neodvratným důsledkem těchto zdržení jest radě nemožno trvati na návrhu rychlého hlasování lidu. Zároveň bylo vzato na vědomí, že ve lhůtě jednoho měsíce v Bruselu budou se konati přímá jednání obou stran za předsednictví Hymanova a dány směrnice: Želigowski se podřídí polské disciplíně, jeho oddíly se sníží na 15.000 mužů. Polsko se zaváže, že nebude zesilovati pravidelné oddíly na sporném území. Litva odvolá vojsko vyjma dvou divisí. Ve Vilensku nebudou se konati volby před uzavřením dohody. Litevská vláda přes to, že situace pro ni nebyla tak příznivá jako pro Polsko, přistoupila na návrh rady zatím co polská vláda činila svůj souhlas závislým na formálních výhradách.

Vskutku 20. ledna se v Bruselu sešel zástupce Litvy ministr financí, obchodu a dopravy Galvanuskas a vyslanec polský v Bruselu hrabě Sobański. Smíru nebylo docíleno, neboť Litvané trvali na hranicích stanovených smlouvou moskevskou ze dne 19. července 1920, prohlašující, že jsou ochotni dáti různým národnostem svého území největší záruky pokud jde o jazyk, náboženství a výchovu. Delegáti polští nepřijali těchto návrhů tvrdíce, že polský sejm třikrát odhlasoval již návrh, žádající anekci Vilna.

Dne 20. května Hymans podal návrh jako basi vzájemné diskuse, podle něhož 1. Polsko a Litva navzájem uznají svou nezávislost a suverenitu. 2. Oba státy uznávajíce, že mají společné zájmy, utvoří společný útvar na základě zvláštních konvencí. Hranice mezi Polskem a státem Litevským půjde podél čáry Curzonovy až k Němenu, pak podél něho až k Druskeniki, podél čáry Druskeniki, Stora Ruda, Jeziory až k toku Bereziny. 3. Území Vilenska bude částí státu litevského, autonomním krajem, jenž bude organisován na podobné basi jako švýcarský kanton. Poměr k státu litevskému bude obdobný jako poměr bernského kantonu k švýcarskému státu. Ve Vilně bude sídliti ústřední vláda a sněm litevský. Litevština a polština budou oficiálními jazyky. V celém litevském státě jsou zaručeny největší garancie všem etnickým menšinám pokud se týče vyučování náboženství, jazyka a práva shromažďovacího, aby byla zaručena spojení zahraniční politiky obou států, polský i litevský sněm vyše podle systému poměrného zastoupení stejně četné delegace, které ve společné schůzi většinou rozhodují o společných zahraničních zájmech obou území. Mezi oběma státy bude dohoda vojenská a hospodářská. Litva zaručí Polsku volný přístup k moři a volný transit.

3. září 1921 podal Hymans druhý návrh na uskutečnění dohody litevsko-polské. 12. září Galvanuskas oznámil, že litevská vláda přijímá v hlavních rysech jeho plán na kooperaci mezi Polskem a Litvou a to v ohledu politickém, vojenském a hospodářském, avšak navrhuje určité změny, jež nebyly přijatelné Polákům, kterým projekt Hymansův stejně nedostačoval. Rada SN resolucí ze 24. září 1921 doporučila oběma vládám návrh Hymansův. Avšak litevská vláda 24. prosince 1921 »s pocitem hlubokého politování« prohlašuje, že nemůže přijmouti tento návrh. Rada SN na schůzi 13. ledna 1922 konstatovala, že »vláda litevská a polská, první notou ze dne 26. prosince 1921, druhá osobním prohlášením svého zástupce v radě na schůzi 20. září, odmítly přijmouti její konečné doporučení z téhož dne, směřující k úpravě sporu, jenž vznikl mezi oběma vládami o území vilenské« a v důsledku toho odvolala vojenskou kontrolní komisi a zároveň vzala na vědomí protest litevské vlády proti vypsáním

volbám generálem Želigowskim ve Vilensku. Generál Želigowski učinil tak 30. listopadu vzdor tomu, že Polsko a Litva se zavázaly neprováděti voleb v tomto území před definitivním rozřešením sporu. Stalo se tak v dorozumění s polskou vládou a v důsledku usnesení varšavského sejmu.

Tyto volby se vskutku konaly 8. ledna 1922. Z celkového počtu 735.000 obyvatelů bylo 387.000 voličů. Voleb se účastnilo jen 65%. Litvané, část Židů a většina Bělorusů ostentativně odmítli voliti. Jak předseda kontrolní komise Chardigny ve zprávě Společnosti národů ze dne 20. března 1922 praví: »Litevské obyvatelstvo území vilenského se většinou neúčastnilo voleb. Židé města Vilna téměř úplně se rovněž neúčastnili. Na venkově, zvláště v malých osadách, kde Židé žijí v málopočetných skupinách a v úzkém kontaktu s ostatkem obyvatelstva, v němž představují obchodnický živel, jistý počet z nich hlasoval, aby nebudili pozornost svých spoluobčanů a neriskovali svou existenci.« »Člen výboru běloruského Aleksiuik, který se těšil oficiální přízni, předložil listinu jen ve dvou volebních okrscích, v Oszmianě a Komaji. Žádný kandidát na těchto dvou listinách nebyl zvolen, takže sněm vilenský nemá žádného běloruského zástupce. Tento fakt jest charakteristický: ukazuje jednak, že Bělorusové nemají důvěry v kandidáty pana Aleksiuika vzhledem k jeho úzkým vztahům k polským autoritám, jednak, že uvědoměli Bělorusové nechtěli bráti účast ve volbách.« »Jest nemožno vysloviti se o významu těchto voleb, ale můžeme potvrditi, že hlasování nepatrného množství Litvanů, Židů a četnějších Bělorusů, jediné rozmnožilo počet voličů, aniž by měli nějakého politického významu, a aniž by mělo jakékoliv mravní ceny.« »Kontrola voleb byla tudíž zcela v rukou interesované strany.« »Vycházejí z toho, že Litvané, Židé a velké části Bělorusů se oficiálně neúčastnili voleb a že na druhé straně volby se konaly za vlády vojenské okupace, za níž polský živel disponoval všemi prostředky tisku a vládního aparátu, nezdá se, že by se nynější sněm vilenský mohl považovati za opravdový a upřímný výraz celého obyvatelstva území.«

Vskutku takto zvolený sněm, skládající se jen z Poláků, usnesl se 20. února 1922 na připojení Vilenska k Polsku a v důsledku toho polský sněm 24. března odhlasoval aneksi. Polská vláda pochopitelně protestovala u Společnosti národů, zejména proti usnesení varšavského sněmu ze dne 24. března o aneksi Vilenska k Polsku proti »tomuto aktu polské vlády, jež desavovavši a za rebela prohlásivši Želigowského, těží z jeho násilného převratu, jenž jest porušením mezinárodního závazku«.

Rada SN 13. ledna 1922 doporučila nahraditi pásma neutrální utvořená vojenskou kontrolní komisí v území suvalském a vilenském demarkační čarou, s výhradou všech práv obou států. Litevská vláda vyslovila obavy, aby souhlas se stanovením nové prozatímní čáry demarkační nebyl vykládán tak, že se tím Litva ztrácí dohody suvalské a že uznává mlčky stav způsobený pučem Želigowského a usnesení sněmu Vilenska. Přes protest Litvy rada SN třetího února 1923 usnesla se stanoviti tuto demarkační čáru. Současně Polsko se obrátilo se žádostí o stanovení východních hranic na konferenci velmocí, jež usnesením z 15. března 1923 rozhodla se přeměnit demarkační čáru stanovenou radou SN z 3. února za trvalou hranici mezi Litvou a Polskem.

Litevská vláda ostře protestovala proti tomuto usnesení konference velmocí, jež se přičilo základním principům mezinárodního práva. Konference velmocí neměla žádného právního titulu disponovati se suverenními právy na Vilensko, až do konce světové války práva suverenní ve Vilensku vykonávalo Rusko, jež se jich vzdalo ve prospěch Litvy smlouvou moskevskou z 12. července 1920, jejíž text byl registrován a vydán sekretariátem Společnosti národů. Konference velmocí nemohla Polsku přiznati právo na Vilensko bez souhlasu Litvy. Přední znalci mezinárodního práva světového významu A. de Lapradelle, profesor mezinárodního práva na universitě pařížské, L. Le Fur, profesor stejného oboru na téže universitě, ruský právník A. N. Mandelstam, podrobivše jednání konference velmocí důkladnému rozboru se stanoviska mezinárodního práva, dospěli k závěru, »že rozhodnutí konference velmocí je neoprávněné«, že »vláda republiky litevské není vázána rozhodnutím konference velvyslanců z 15. března 1923 stanovícím hranice mezi Polskem a Litvou«.

Prakticky rozhodnutí konference velmocí neznamená ukončení sporu litevsko-polského, který

nato běže na sebe ostřejší formu. Tímto rozhodnutím byl vzájemný poměr obou států neobyčejně zhoršen, neboť mezi nimi ve skutečnosti zavládl válečný stav. Situaci správně charakterisuje C. Grauzinis ve svém spise *La question de Vilna* (Paříž, 1927, Jouve &): »Tyto dvě země ztratily 15. března 1923 jakýkoli kontakt; neměly ani diplomatických, ani konsulárních styků. Tato tak řečená hranice litevsko-polská, již konference velmocí chtěla vnutiti Litvě a již Litvané označují vždy jako prozatímní demarkační čáru, stala se nepřekročitelnou čínskou zdí pro obyvatele obou stran.«

Od té doby Litvané použili každé příležitosti na fóru mezinárodním, aby poukázali na nespravedlnost spáchanou na nich. Avšak všechny potomní intervence Společnosti národů za odstranění sporu zůstaly bez výsledku.

Vilenská otázka opět vstoupila do popředí 28. září 1926, kdy byla v Moskvě uzavřena přátelská smlouva mezi Litvou a Ruskem, jež ratifikována 5. listopadu litevským sněmem a ústředním výborem SSSR. Podle této smlouvy zůstávají v naprosté platnosti všechna usnesení předchozí smlouvy moskevské ze dne 12. července 1920, včetně územní suverenity Litevské republiky. Podle této smlouvy sovětské Rusko opět uznalo Vilensko za integrální část litevského státu.

Posledním pokusem o urovnání částečné obou sporů byla litevsko-polská konference, konaná 3. a 4. listopadu 1928 v Královci, na níž po zevrubné diskusi se shledalo, že není možno docílití dohody mezi oběma státy pokud běží o otázky, jež byly na programu, až na ujednání o drobný pohraniční styk.

Situace se nikterak nezměnila ani změnou vládního režimu v Litvě, když diktátor Voldemaras donucen odstoupiti a ministrem zahraničních věcí se stal pražský vyslanec dr. Donas Zaunius, Volde-marasův hlavní spolupracovník v oboru zahraniční politiky. Ten několikrát prohlásil, že Litva nemůže přistoupiti na status quo, takže otázka vilenská zůstává otevřena do budoucna.

Je jisto, že trvale napatý poměr mezi dvěma státy není zjevem zdravým a normálním. Taktka válečný stav, který vládne na pomezí polsko-litevském, působí zejména nepříznivě na život hospodářský nejen Polska a Litvy, nýbrž i států vůkolních a do jisté míry jím trpí celá Evropa. Situace je tím chmurnější, že dnes se již zdá, že spor polsko-litevský nebude již možno řešiti dohodou. Obě strany nevy-lučují, že o Vilensko bude rozhodováno mocí. Nelze sice počítati, že by se tak stalo v době nejbližší, nelze však vylučovati tuto eventualitu v budoucnu. A mnohé příznaky ukazují, že vilenský problém tají v sobě vážné nebezpečí pro evropský mír. Přátelské smlouvy mezi Litvou a sovětským Ruskem na jedné a přátelské smlouvy a vojenská dohoda mezi Polskem a Rumunskem nejsou dostatečnými zárukami pro mír. Sbližování se národů a států je zjevem potěšitelným, ne však v případě, má-li býti vyváženo vzrůstem antagonismu proti státům třetím. A takový stav vládne ve východní Evropě, v níž Vilensko je třetí plochou mezi Polskem a Litvou a Besarabie ožehavým problémem Ruska a Rumunska. Osud Vilenska závisí na zachování míru ve východní Evropě. A opravdový mír je, jak prezident Ma-saryk prohlásil v posledním interviewu zpravodaji Berliner Tageblattu R. Oldenovi, podmíněn mírovou politikou Německa, na něž spadá i největší odpovědnost za zachování míru ve východní Evropě.

VNITŘNÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKA.

A. VNITŘNÍ.

Politický obzor se jasní; na tom nemění ničeho i nějaká ta bouře v koaliční domácnosti. Plným právem kdosi ukázal na to, že ta svízelnost dohodování o sporných otázkách v koalici jest zároveň i nejsilnějším tmelem této koalice; poznává se totiž, že — bez voleb, do nichž nemá nikdo chuti — nenajde se jiná vládní většina, která by na sebe vzala a mohla vzíti úkol prokousati se řadou svízelných otázek hospodářských a sociálních, které se hromadí na stole vlády. Tu i tam četli jsme mezi